

Philemon-en-Baucismotief in Ovidius en andere literatuur

Nazoco VCN 21-22 september 2018

Pieter van den Broek
Universiteit van Amsterdam / Stedelijk Gymnasium Schiedam
p.j.vandenbroek@uva.nl

1. Elementen van een theoxenie

- 1.1. Goden dwalen onherkenbaar rond op zoek naar onderdak.
  - Iuppiter huc specie mortali cumque parente venit Atlantiades positus caducifer alis. Mille domos adiere locum requiemque petentes, mille domos clausere serae. (*Met.* 8.626-629)
- 1.2. De goden of helden staan aan de vooravond van een belangrijke opdracht.
- 1.3. De goden of helden worden ontvangen door arme, vaak oude mensen.
  - parva ... casa (*Met.* 8.629-630)
  - paupertatemque fatendo / effecere levem nec iniqua mente ferendo. (*Met.* 8.633-634)
- 1.4. Een maaltijd wordt geserveerd.
  - Met.* 8.637-678
- 1.5. Een wonder vindt plaats tijdens of na de maaltijd.
  - Interea totiens haustum cratera repleri sponte sua per seque vident succrescere vina; (*Met.* 8.679-680)
- 1.6. De goden of helden maken hun ware identiteit bekend.
  - attoniti novitate pavent manibusque supinis concipiunt Baucisque preces timidusque Philemon et veniam dapibus nullisque paratibus orant. (*Met.* 8.680-683)
  - "Di ... sumus" (*Met.* 8.689)
- 1.7. De goden of helden belonen en/of straffen de mensen.
  - meritasque luet vicinia poenas impia" dixerunt; "vobis immunibus huius esse mali dabitur. (*Met.* 6.689-691)

- mersa palude
cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere. (*Met.* 8.695-696)
- Vota fides sequitur; templi tutela fuere,
donec vita data est. Annis aevoque soluti
ante gradus sacros cum starent forte locique
narrarent casus, frondere Philemona Baucis,
Baucida conspexit senior frondere Philemon. (*Met.* 8.711-715)

2. Theoxenie in Homerus

Ἄντινο', οὐ μὲν κάλ' ἔβαλες δύστηνον ἀλήτην,
οὐλόμεν', εἰ δὴ πού τις ἐπουράνιος θεός ἐστιν.
καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι,
παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας,
ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες." (*Odyssee* 17.483-487)

Antinoös, het was geen goed idee om deze ongelukkige zwerver te treffen. Verloren ben je als hij misschien een hemelgod blijkt te zijn. Goden hebben de gewoonte om vermomd als buitenlandse gasten in allerlei gedaanten steden te bezoeken, waarbij ze de arrogantie en goedheid van de mensen onder de loep nemen.

3. Callimachus: Hecale

- 3.1 τὸν μὲν ἐπ' ἀσκάντην καθίσεν (*Hecale* fr. 29 Hollis)
ze liet hem zitten op een bankje
- αὐτόθεν ἐξ εὐνῆς ὀλίγον ῥάκος αἰθύξασα (*Hecale* fr. 30 Hollis)
nadat ze een dun laken van haar bed had afgehaald
- 3.2 membra senex posito iussit relevare sedili,
cui superiniecit textum rude sedula Baucis (*Met.* 8.639-640)
- 3.3 παλαίθετα κᾶλα καθήρει (*Hecale* fr. 31 Hollis)
ze haalde lang geleden opgeslagen houtblokken naar beneden
- δανὰ ξύλα ... κεάσαι (*Hecale* fr. 32 Hollis)
om droog brandhout te breken
- 3.4 multifidasque faces ramaliaque arida tecto
detulit et minuit (*Met.* 8.644-645)
- 3.5 cunctos et res et moverat auctor
Thesea praecipue (*Met.* 8.725-726; cf. 8.611-612)

4. Andere theoxenieën in Ovidius

hospitis antiqui solitas intravimus aedes (*Fasti* 4.687)

5. Pirithoüs en prooemium van de *Metamorfosen*

- 5.1 'Ficta refers nimiumque putas, Acheloe, potentes
esse deos,' dixit, 'si dant adimuntque figuras.' (*Met.* 8.614-615)
- 5.2 In nova fert animus mutatas dicere formas
corpora; di coeptis (nam vos mutastis et illa)
adspirate meis (*Met.* 1.1-3)

6. Lelex als verteller

- 6.1 ante omnesque Lelex animo maturus et aevo
sic ait: "Immensa est finemque potentia caeli
non habet et, quidquid superi voluere peractum est (*Met.* 8.617-619)
- 6.2 Quoque minus dubites, tiliae contermina quercus
collibus est Phrygiis, medio circumdata muro.
(Ipse locum vidi; nam me Pelopeia Pittheus
misit in arva suo quondam regnata parenti.) (*Met.* 8.620-623)
- 6.3 Haec mihi non vani (neque erat, cur fallere vellent)
narravere senes; equidem pendentia vidi
serta super ramos ponensque recentia dixi:
"Cura deum di sunt, et qui coluere coluntur." (*Met.* 8.721-724) [cf. 1.7]

7. Zondvloed in *Metamorfosen* 1

- 7.1 et deus humana lustris sub imagine terras (*Met.* 1.213)
- 7.2 Arcadis hinc sedes et inhospita tecta tyranni
ingredior, traherent cum sera crepuscula noctem.
signa dedi venisse deum, vulgusque precari
cooperat; inridet primo pia vota Lycaon. (*Met.* 1.218-221)
- 7.3 Iuppiter, ut liquidis stagnare paludibus orbem
et superesse virum de tot modo milibus unum
et superesse videt de tot modo milibus unam,
innocuos ambo, cultores numinis ambo,
nubila disiecit nimisque Aquilone remotis
et caelo terras ostendit et aethera terris. (*Met.* 1.324-329)
- 7.4 Mille domos adiere locum requiemque petentes,
mille domos clausere serae. Tamen una recepit,
parva quidem, stipulis et canna tecta palustri (*Met.* 8.628-630)

8. Lucanus: Caesar en Amyclas

- 8.1 plebeio tectus amictu (*BC* 5.538)
- 8.2 haud procul inde domus, non ullo robore fulta
sed sterili iunco cannaque intexta palustri (*BC* 5.516-517) [cf. 7.4]
- o vitae tuta facultas / pauperis angustique lares! (*BC* 5.527-528)
- pauper Amyclas (*BC* 5.539)
- 8.3 "ne cessa praebere deo tua fata volenti
angustos opibus subitis implere penates." (*BC* 536-537)